

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴԴԻՄԱԽՈՍԻ ԿԱՐԾԻՔ

Մարտին Արմանի Աղաջանյանի «Պետական սոցիալական քաղաքականության բարեփոխումների նախադրյալները Հայաստանում. ՀՀ միասնական սոցիալական ծառայության արդյունավետության գնահատումը որպես բարեփոխումների հիմք» թեմայով՝ ԻԳ.00.02 «Քաղաքական ինստիտուտներ և գործընթացներ» մասնագիտությամբ քաղաքական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի համար ատենախոսության վերաբերյալ

Ատենախոսության հետազոտության ընտրված թեմայի արդիականությունը որոշվում է այն հսկայական դերով, որը հասարակությունը միշտ վերագրել է սոցիալական ոլորտին և քաղաքացիների սոցիալական պաշտպանության հարցերին: Դեռևս Արիստոտելն էր պնդում, որ բարգավաճելու համար պետությունը նախևառաջ պետք է մարմնավորի օրենքն ու արդարադատությունը, որոնց իմացությունը, ըստ փիլիսոփայի, ցանկացած ճշմարիտ քաղաքականության հիմքն է: Հին մտածողների համար ակնհայտ էր, որ պետությունները գոյություն ունեն իրենց քաղաքացիների «ավելի լավ կյանքի» համար:

Դժվար թե որևէ մեկը ժխտի, որ հասարակության կայունությունը, նրա կայուն զարգացումը և, վերջին հաշվով, նրա ազգային անվտանգությունը որոշիչ չափով կախված են սոցիալական ոլորտի վիճակից և քաղաքացիների սոցիալական պաշտպանության ոլորտում պետական քաղաքականության արդյունավետությունից: Ահա թե ինչու պետություններն ու նրանց կառավարությունները միշտ լուծել են տնտեսական արդյունավետության և սոցիալական արդարության միջև հավասարակշռության բարդ և միևնույն ժամանակ կենսական խնդիրը և փնտրել են իրավիճակին և հասարակության զարգացման ներկայիս մակարդակին համարժեք սոցիալական քաղաքականություն իրականացնելու եղանակներ ու մեխանիզմներ:

Սոցիալական քաղաքականությունը անմիջականորեն կապված է հասարակության քաղաքական ոլորտի հետ, քանի որ այն կախված է ոչ միայն տնտեսության վիճակից, այլև պետության քաղաքականությունից՝ որպես դրա իրականացման սուբյեկտ: Պետությունը,

քաղաքական կուսակցությունների և շարժումների, արհմիությունների և այլ հասարակական միավորումների հետ միասին, հանդես է գալիս որպես հասարակության քաղաքական համակարգի ինստիտուտ՝ լինելով նրա հիմնական տարրը: Պետական ինստիտուտների և քաղաքացիական հասարակության սոցիալական գործունեությունը ուղղված է մարդկանց, ովքեր, վերջին հաշվով, հասարակության քաղաքական ոլորտի առաջնային տարրերն են, որը ներկայացնում է սոցիալական համայնքների, խմբերի և մարդկանց միջև քաղաքական իշխանության կազմակերպման և իրականացման վերաբերյալ հարաբերությունների ոլորտը:

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը որոշվում է հետևյալ հանգամանքներով՝

Նախ, Հայաստանն այնպիսի երկիր է, որտեղ բնակչության զգալի մասը պետական սոցիալական պաշտպանության քաղաքականության ստացող է: Հասարակության այս կատեգորիայի համար պետական սոցիալական ապահովագրության համակարգի, նպատակային սոցիալական օգնության, ինչպես նաև նպաստների և սոցիալական երաշխիքների համակարգի միջոցով ստացված նյութական ռեսուրսները կյանքի պահպանման ամենակարևոր պայմանն են: Այս երևույթը ստեղծում է մի իրավիճակ, երբ բնակչության սոցիալական պաշտպանության քաղաքականությունը ՀՀ քաղաքական համակարգի անբաժանելի մասն է կազմում: Սա հասարակության զգալի մասի կողմից քաղաքական ռեժիմի նկատմամբ հավատարմության աղբյուր է և, միևնույն ժամանակ, անկայունության պոտենցիալ գործոն, եթե պետությունը չկատարի բնակչության նկատմամբ իր սոցիալական պարտավորությունները: Բնակչության սոցիալական պաշտպանության ոլորտում քաղաքացիների իրավունքների և երաշխիքների ներկայիս ցանկի պահպանումը իշխանությունների և հասարակության միջև կնքված մի տեսակ ոչ ֆորմալ սոցիալական պայմանագիր է:

Երկրորդ, քաղաքական իշխանության սոցիալական շահառուների նկատմամբ ներկայիս սոցիալական պարտավորությունների պահպանումը պահանջում է ռեսուրսների փոխանցման բարձր մակարդակ: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ քաղաքական վարչակարգը կառուցված է հասարակության ամենաաղքատ մասի նկատմամբ սոցիալական պարտավորությունների ճանաչման և բիզնեսի, վերին դասի և հասարակության

ամենահարուստ մասի շահերի ճանաչման համադրության վրա: Համապատասխանաբար, սոցիալական պաշտպանության քաղաքականության մշակումը բախվում է տնտեսությունում վերաբաշխման կուրս իրականացնելու անհրաժեշտությանը: Եվ համաշխարհային էներգետիկ շուկայի անկայունության և արտաքին պատժամիջոցների պատճառով առաջացած տնտեսական լճացման պայմաններում սոցիալական ծախսերի ներկայիս մակարդակը պահպանելը դժվար է: Այս իրավիճակը ստեղծում է թաքնված հակամարտություն, որի դեպքում հասարակության ամենահարուստ մասի շահերը, որն ունի ավելի լավ քաղաքական ներկայացվածություն և մաս է կազմում իշխող էլիտայի, հակադրվում են ավելի զանգվածային սոցիալական շերտի շահերին, որը, սակայն, օտարված է քաղաքական գործընթացներին մասնակցելուց: Բնակչության սոցիալական պաշտպանության ոլորտը և դրանում տեղի ունեցող փոփոխությունները նկարագրված հակամարտության արտացոլումն են: Հանրային իշխանությունների հասարակության նկատմամբ սոցիալական պարտավորությունների վերանայումը քաղաքական բնույթ է կրում:

Երրորդ, պետական մարմինների կողմից բնակչության նկատմամբ իրենց սոցիալական պարտավորությունները կատարելուց աստիճանական հրաժարումը դառնում է ՀՀ-ում սոցիալական պետության ամբողջ համակարգի ճգնաժամի գործոն: Սոցիալական ապահովության պետական ինստիտուտների ապամոնտաժումը հանգեցնում է բնակչության այն մասնաբաժնի աճի, որը չի ընդգրկված սոցիալական ապահովագրության ծրագրերում կամ ստանում է անբավարար պետական աջակցություն: Այս պայմաններում աղքատությունը կարող է վատթարանալ մինչև չքավորության աստիճանի, իսկ հասարակության ամենաաղքատ մասի եկամտի բաժինը կարող է ավելի նվազել՝ համեմատած նրա ամենահարուստ մասի եկամտի հետ: Սոցիալական պետության ինստիտուտների քայքայումը կարող է նաև հանգեցնել միջին խավի մի մասի աղքատացմանը և նրա անցմանը աղքատության վիճակի:

Ակնհայտ է, որ դեմոկրատական քաղաքական ներկայացուցչության համակարգը չի կարող լիարժեք գոյություն ունենալ առանց սոցիալական և խմբային շահերի ներկայացուցչության: Մարդու իրավունքները ներառում են կյանքի և առողջության

իրավունքը, ինչն անհնար է առանց առնվազն նվազագույն նյութական եկամուտների և սպառման նվազագույն մակարդակի երաշխիքների: Բնակչության սոցիալական պաշտպանության պետական ռազմավարության արդյունավետ իրականացումը քաղաքական կառավարման համար բարդ խնդիր է: Նախևառաջ, նման ռազմավարությունը պահանջում է պետական բյուրոկրատիայի մեծ ապարատի առկայություն և կարգավորված գործունեություն, ինչպես նաև բյուջետային ծախսերի մեծ մասնաբաժին: Հետևաբար, ամենակարևոր խնդիրը մնում է բնակչության սոցիալական պաշտպանության պետական քաղաքականության մշակումը ժամանակակից պայմաններում:

Ժամանակակից սոցիալական քաղաքականության և հանրային կառավարման ոլորտի համար ունի ակնհայտ արդիականություն: Ատենախոսության թեման առանձնակի կարևորություն է ձեռք բերում սոցիալական պաշտպանության համակարգի բարեփոխումների ընթացիկ գործընթացի, COVID-19 համավարակի, 44-օրյա պատերազմի և Արցախից բռնի տեղահանված անձանց հոսքի հետևանքով Հայաստանում առաջացած նոր մարտահրավերների լույսի ներքո: Ատենախոսության արդիականությունը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ միասնական սոցիալական ծառայության արդյունավետության համակարգային գնահատումը մինչ այժմ բավարար գիտական ուսումնասիրության չի արժանացել: Բացի տեսական նշանակությունից, աշխատանքի արդյունքները ունեն կիրառական մեծ արժեք՝ տրամադրելով առաջարկություններ, որոնք կարող են ծառայել որպես ուղեցույց Միասնական սոցիալական ծառայության զարգացման և հանրային կառավարման բարեփոխումների շարունակականության համար:

Բավականին ուշագրավ է հեղինակի այն տեսակետը, համաձայն որի՝ սոցիալական ծառայությունների մատուցման արդյունավետությունը պայմանավորված է ոչ միայն կառավարման կառուցակարգերով, այլ նաև տեխնոլոգիական ներուժի, մարդկային ռեսուրսների կառավարման և ինտեգրված տեղեկատվական համակարգերի կատարելագործման մակարդակով:

Մարտին Աղաջանյանի ատենախոսական հետազոտությունում պատշաճ կերպով ներկայացված է թեմայի գիտական մշակվածության աստիճանը, անդրադարձ է կատարվել

գիտական գրականության համատեքստում առկա ակադեմիական բանավեճին: Աշխատանքը հարուստ է գիտական սկզբնաղբյուրներով, ինչպես նաև հիմնվում է ժամանակակից գիտական մոտեցումների և տեսությունների վրա: Հեղինակը սահմանել է հետազոտության օբյեկտը և առարկան, հստակ ձևակերպել է հետազոտության նպատակը և հիմնական խնդիրները՝ ապահովելով թեմայի ամբողջական և հետևողական մշակումը: Ատենախոսությունն աչքի է ընկնում նյութի տրամաբանական կառուցվածքով, փաստերի գրագետ և նպատակային ներկայացմամբ, ինչպես նաև հիմնավոր եզրակացություններով:

Աշխատանքը հիմնված է հարուստ և բազմաբնույթ տեսամեթոդաբանական հիմքի վրա: Հեղինակը կիրառել է որակական հետազոտության մեթոդներ, մասնավորապես՝ փաստաթղթերի վերլուծություն և խորքային հարցազրույցներ ոլորտի փորձագետների հետ: Հատկանշական է նաև, որ ուսումնասիրվել են ոչ միայն իրավական և ռազմավարական փաստաթղթեր, այլև կիրառվել են վիճակագրական տվյալներ՝ թույլ տալով հստակ գնահատել Միասնական սոցիալական ծառայության կառավարման և ծառայությունների մատուցման արդյունավետությունը:

Հետազոտության ընթացքում հեղինակին հաջողվել է լուծել առաջադրված հիմնարար խնդիրները: Ատենախոսության շրջանակում վերհանվել են ՀՀ միասնական սոցիալական ծառայության արդյունավետությանն ազդող հիմնական համակարգային և գործառնական մարտահրավերները, գնահատվել են ծառայությունների մատուցման տարբեր բաղադրիչների աշխատանքային գործընթացները և մշակվել են առաջարկություններ ապագա բարեփոխումների ուղղությամբ: Հեղինակը կարողացել է համադրել տեսական վերլուծությունն ու գործնական դիտարկումները:

Ատենախոսական աշխատանքի լեզուն և ոճը լիովին համապատասխանում են գիտական աշխատությանը ներկայացվող պահանջներին: Աշխատանքը բնութագրվում է հետազոտական հիմնահարցերի հստակ ձևակերպմամբ, մեթոդաբանական ճշգրտությամբ, փաստերի և տվյալների գիտական հիմնավորումով: Թեմայի ուսումնասիրության ընթացքում հետևողականորեն սահմանվել են համապատասխան խնդիրները, ընտրվել են համապատասխան մեթոդաբանություններ և ներկայացվել են տրամաբանական եզրակացություններ:

Ատենախոսության գիտական նորոյթը համապատասխանում է թեկնածուական աշխատանքների նկատմամբ ներկայացվող պահանջներին: Աշխատության շրջանակում հեղինակն առաջին անգամ համապարփակ կերպով վերլուծել է ՀՀ միասնական սոցիալական ծառայության կառուցվածքային և գործառնական առանձնահատկությունները՝ այդ վերլուծության հիման վրա առաջարկելով բարեփոխումների ուղիներ: Ատենախոսության հիմնական դրոյթները ամբողջապես ներկայացված են սեղմագրում, ինչպես նաև արտացոլված են հեղինակի կողմից հրապարակված գիտական հոդվածներում: Ներկայացված գիտական արդյունքները վկայում են հեղինակի հետազոտական պատրաստվածության, տեսական կողմնորոշվածության և ինքնուրույն գիտական աշխատանք կատարելու ունակության մասին:

Ատենախոսության վերաբերյալ, այնուամենայնիվ, առկա են որոշակի դիտարկումներ, որոնք որևէ կերպ չեն նվազեցնում կատարված աշխատանքով ձեռք բերված գիտական արժեքն ու ներդրումը ոլորտում:

1. Ատենախոսությունը կշահեր, եթե ներառեր այլ երկրների համանման համակարգերի դիտարկումը միջազգային փորձի համատեքստում: Նման հավելումը կնպաստեր վերլուծության համապարփակությանը և կբացեր նոր դիտանկյուններ բարելավման հնարավոր ուղիների վերաբերյալ: Այս համատեքստում օգտակար կլիներ հակիրճ անդրադարձ մի քանի երկրների կառավարման մոդելներին՝ ծառայությունների արդյունավետության բարելավման տարբեր մեխանիզմների համեմատական վերլուծության տեսանկյունից:

2. Հետագա վերլուծություններում կարելի է դիտարկել նաև քանակական հարցումների իրականացումը՝ ի լրումն որակական մեթոդների: Սա թույլ կտա առավել լիարժեք պատկերացնել շահառուների գնահատականները և ծառայությունների արդյունավետության վերաբերյալ նրանց ընկալումները: Քանակական տվյալների ներգրավումը կարող է նաև ամրապնդել վերլուծության տվյալահեն բնույթը և նպաստել քաղաքականությունների գնահատման ավելի չափելի ու համադրելի արդյունքների ձևավորմանը:

3. Ատենախոսության շրջանակում նպատակահարմար կլիներ անդրադառնալ նաև այն գործիքներին և ձևաչափերին, որոնք հնարավորություն են տալիս շահառուներին ակտիվորեն ներգրավվել հանրային ծառայությունների ձևավորման, գնահատման և բարելավման գործընթացներում:

Ամփոփելով վերահիշյալ մոտեցումները, ցանկանում եմ նշել, որ Մարտին Արմանի Աղաջանյանի «Պետական սոցիալական քաղաքականության բարեփոխումների նախադրյալները Հայաստանում. ՀՀ միասնական սոցիալական ծառայության արդյունավետության գնահատումը որպես բարեփոխումների հիմք» թեմայով՝ ԻԳ.00.02 «Քաղաքական ինստիտուտներ և գործընթացներ» մասնագիտությամբ քաղաքական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի համար ատենախոսությունը համապատասխանում է ՀՀ-ում գիտական աստիճանաշնորհման կարգի 7-րդ կետի պահանջներին, իսկ հեղինակն արժանի է ԻԳ.00.02 «Քաղաքական ինստիտուտներ և գործընթացներ» մասնագիտությամբ քաղաքական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը:

Պաշտոնական ընդդիմախոս՝

ՀՀ ՊՆ Պաշտպանական ազգային հետազոտական համալսարանի

**պետի՝ կրթության և գիտության գծով տեղակալ - ԱՌՀԻ-ի պետ, գնդապետ,
քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր** **S.S.ՔՈՉԱՐՅԱՆ**

Պաշտոնական ընդդիմախոս Տիգրան Քոչարյանի ստորագրության իսկությունը հաստատում եմ

**ՀՀ ՊՆ Պաշտպանական ազգային հետազոտական համալսարանի գիտական
քարտուղար, հոգեբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,**

ՀՀ ԶՈՒ պահեստազորի գնդապետ

Զ.Դ.ԱՍԱՏՐՅԱՆ

06.05.2025թ.